

УДК 376.33+376.356

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ВПРАВ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В УМОВАХ ДОЗВІЛЛЯ

(НА МАТЕРІАЛІ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА ЖЕСТОВА МОВА», 6 КЛАС)

Тетяна Єжова, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

У статті схарактеризовано білінгвальний підхід до розвитку комунікативних навичок дітей із порушеннями слуху в контексті забезпечення їм права на вільне висловлювання особистих думок і поглядів; представлено й обґрунтовано методичні розробки вправ та ігрових завдань, побудованих на лексичному матеріалі програми української жестової мови для 6 класу. Дані вправи можуть бути використані в роботі вихователів, соціальних педагогів, психологів та педагогів-організаторів під час організації дозвілля дітей із порушеннями слуху.

Ключові слова: порушення слуху, жестова мова, білінгвізм, комунікативні вправи, дозвілля.

Татьяна Ежова, Киевский университет имени Бориса Гринченка, г. Киев, Украина

Использование коммуникативных упражнений в процессе приобретения социального опыта общения детей с нарушениями слуха в условиях досуга (На материале дисциплины «украинский жестовый язык», 6 класс)

В статье охарактеризован билингвальный подход к развитию коммуникативных навыков детей с нарушениями слуха в контексте обеспечения им права на свободное высказывание своих мнений и взглядов; представлены и обоснованы методические разработки упражнений и игровых заданий, построенных на лексическом материале программы украинского жестового языка для 6 класса. Данные упражнения могут быть использованы в работе воспитателей, социальных педагогов, психологов и педагогов-организаторов при организации досуга детей с нарушениями слуха.

Ключевые слова: нарушения слуха, жестовый язык, билингвизм, коммуникативные упражнения, досуг.

Tetiana Yezhova, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

Using communicative exercises during learning the social experience in communication of children with hearing impairments under conditions of recreation

(When applying the subject material «ukrainian sign language», 6th form)

Characterized in this paper is the bilinguistic approach to development of communication skills of children with hearing impairments in the context of providing them with their right to free express personal thoughts and opinions; adduced and grounded are methodical elaborations of exercises that promote development of ability to formulate and persist their thoughts and opinions in children with hearing impairments. These exercises contain the vocabulary of Ukrainian Sign Language Program for Class VI; they can be used in the work of educators, social pedagogues, psychologists and teachers-organizers when organizing the leisure of children with hearing impairment. Each exercise is provided with methodical recommendations

© Єжова Т., 2016

concerning the features of performing it and discussing its results. The author has made the conclusion about the influence of culture of sign language inherent to children with hearing impairments on ensuring them with the right to free express personal thoughts and opinions. Also, made is the conclusion of the possibility to modify a considerable amount of playing exercises designed for children that possess normal hearing for using these exercises in the educational work with the children of the middle school age, which possess hearing impairments, with account of features in their personality development.

Keywords: hearing impairment, sign language, bilingualism, communicative exercises, leisure.

Грунтовні дослідження лінгвістичних основ жестової мови, можливостей та особливостей використання жестової мови як засобу навчання глухих дітей і дорослих були здійснені радянським, а потім російським ученим Г. Зайцевою. Зокрема, у результаті цих досліджень було встановлено наступне: переважна більшість глухих людей є білінгвами, які у спілкуванні використовують жестову та вербальну мови; жестова мова є основним засобом міжособистісного спілкування нечуючих; у сучасному суспільстві жестова мова розглядається як мова мікросоціуму нечуючих; сучасне суспільство визнає статус нечуючих як лінгвістичної меншини; сучасні педагогічні системи розглядають жестову мову і як засіб, і як предмет навчання нечуючих дітей. Г. Зайцевою було доведено, що жестова мова, одна з природних мов людства, є високорозвинутою лінгвістичною системою, а також є важливим компонентом комунікативної та когнітивної діяльності глухих, найбільш ефективним засобом їх міжособистісного спілкування. Повноцінна комунікація за допомогою жестової мови в родині глухих дає змогу глухим дітям із цих родин випереджати своїх глухих однолітків з родин чуючих у розвитку та задоволенні комунікативних потреб. Зважаючи на результати досліджень, було зроблено висновок, що педагогічна стратегія навчання глухих дітей словесної мови як другої мови є достатньо ефективною [1, 397 – 400, 411, 426, 477, 553].

Пізніше аналогічні результати були отримані науковцями лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (Н. Адамюк, А. Замша, Н. Іванюшева, С. Кульбіда, І. Чепчина та ін.). Зокрема, С. Кульбідою було визначено науково-методичні засади використання жестової мови у навчанні дітей із порушеннями слуху та обґрунтовано необхідність цілеспрямованої організації білінгвального навчального середовища, у якому жестова й словесна мови використовуються як рівноправні засоби розвитку та соціалізації таких дітей [4]. Результати досліджень українських науковців було покладено в основу Концепції білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху, впровадження якого розглядається як метод підвищення якості навчання й конкурентоздатності означеної категорії громадян у сучасних соціально-економічних умовах [2].

Для задоволення освітніх, соціальних і духовних потреб нечуючих дітей, забезпечення їм у майбутньому можливості самоідентифікації та вибору мови спілкування, з 2009 – 2010 н. р. у спеціальних загальноосвітніх школах для дітей глухих та зі зниженим слухом введено навчальний предмет «Українська жестова мова», який викладається за програмою, розробленою співробітниками лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України [5].

Зазначимо, що білінгвальний підхід до навчання дітей із порушеннями слуху сприяє не лише їх всебічному розвитку, а й забезпеченню права таких дітей на вільне висловлення думки та отримання інформації, яке надається дітям згідно статей 12 і 13 Конвенції про права дитини та статті 9 Закону України «Про охорону дитинства». Зазначимо також, що у 2009 р. Комітет ООН з прав дитини зробив до статей 12 та 13 Конвенції про права дитини зауваження загального порядку № 12, у якому, зокрема, підкреслюється необхідність визнавати й поважати невербальні форми комунікації дітей, як-то: жести,

міміку, малюнки тощо, – тобто всі засоби, за допомогою яких діти можуть виразити розуміння того чи іншого питання, а також своє ставлення до нього.

Загальноновизнаним є факт, що знання засвоюються набагато краще, якщо у процесі навчання реалізуються міжпредметні зв'язки, а інформація, що повідомляється дітям, пов'язується з реальним життям і життєвим досвідом дітей та має для них практичне значення. Уроки жестової мови в цьому плані також не є винятком – їх лексичний матеріал має пов'язуватися із лексичним матеріалом загальноосвітніх предметів, а також використовуватися у позакласній роботі, яку проводять вихователі та фахівці психологічної служби навчального закладу. Така робота, крім традиційної для спеціальних шкіл мети – корекції вторинних відхилень психофізичного розвитку дітей, має бути спрямована на згуртування дитячого колективу, захист психічного здоров'я і соціального благополуччя дітей, допомогу їм у подоланні життєвих труднощів та підвищення їхнього соціального статусу.

Методика формування культури жестової мови нечуючих дітей на спеціальних уроках висвітлюється в працях Н. Адамюк, Л. Димскис, Г. Зайцевої, Н. Зборовської, Н. Іванюшевої, С. Кульбіди та ін. Можливості поєднання словесної та жестової мов на уроках української мови та літератури відображено в роботах Н. Адамюк, Н. Зборовської та ін.

Здійснений нами аналіз наукової та навчально-методичної літератури в галузі сурдопедагогіки дає підставу для висновку, що методика корекційно-розвиткової роботи у позакласний час представлена значно вужче порівняно з аналогічною методикою в умовах класно-урочних занять, а педагогам-практикам бракує методичного й дидактичного забезпечення класних годин, колективних творчих справ, тренінгів та інших заходів, що проводяться з дітьми у другу половину дня.

Ми пропонуємо методичні розробки вправ, побудованих на лексичному матеріалі програми української жестової мови 6 класу (теми «Людина, спілкування, відносини» та «Почуття, прояв почуттів, риси характеру»). Основою наших розробок є вправи, які використовуються психологами та соціальними педагогами під час проведення тренінгів толерантності, комунікативних тренінгів, тренінгів особистісного зростання, соціально-просвітницьких тренінгів, тренінгів формування життєвих навичок тощо. Ці вправи ми модифікували з урахуванням особливостей розвитку особистості дітей середнього шкільного віку з порушеннями слуху, які полягають в утрудненому засвоєнні соціального досвіду, спрощеності міжособистісних взаємин, недостатній здатності до співчуття, утрудненні у висловленні почуттів у спілкуванні з оточуючими, завищеній самооцінці в поєднанні з недооцінкою інших, імпульсивності (Т. Богданова, А. Замша, М. Нудельман та ін.) і концепції білінгвального підходу до розвитку таких дітей, який полягає у застосуванні двох засобів навчального процесу, що мають рівний статус – національної мови (в усній, письмовій і дактильній формах) і національної жестової мови (Н. Адамюк, Л. Димскис, Г. Зайцева, А. Замша, Н. Іванюшева, С. Кульбіда та ін.).

Загальними цілями всіх розроблених нами вправ є збагачення лексичного запасу дітей (як жестового, так і словесного); удосконалення комунікативної діяльності дітей шляхом розвитку в них уміння чітко формулювати, висловлювати, обґрунтовувати та відстоювати свої думки, використовуючи жестову та словесну мову; розвиток та підтримка в дітей прагнення підвищувати рівень володіння українською жестовою мовою; виховання дітей гармонійно розвиненими людьми, які не відчують себе неповноцінними через порушення слуху. Також представлені вправи сприятимуть розвитку в дітей навичок самопізнання, самоаналізу, самооцінки та міжособистісного спілкування, спонукатимуть дітей до співпраці, що неодмінно позначиться на згуртованості дитячого колективу. Специфічні цілі вправ указано в їх описанні.

До всіх вправ дається орієнтовний словник жестової лексики, що відповідає програмі «Українська жестова мова» для 6 класу для вказаних вище тем. Цей словник може бути доповнений іншими жестами, якщо в дітей є потреба в їх використанні. Універсальні ре-

комендації тут дати важко, оскільки діти, навіть в межах однієї вікової групи, можуть мати різний рівень володіння жестовою мовою, а також різний рівень мовленнєвого розвитку.

В якості обладнання для проведення вправ використовуються сюжетні картинки, що ілюструють поняття, наведені в словнику. Також доцільним є використання фото- та відеосюжетів з життя класу. Про створення таких сюжетів педагогові необхідно потурбуватися заздалегідь. Це мають бути не лише святкові та урочисті події, а й повсякденне життя дітей, у якому проявляється їх співпраця, взаємодопомога, розкриваються здібності та позитивні якості.

Перед проведенням вправ педагог разом із дітьми має визначити основні правила групової роботи, яких вони дотримуватимуться. Наводимо орієнтовний перелік таких правил.

1. Будь щирим і відкритим. Під час виконання вправ не можна лицемірити та говорити неправду.

2. Завжди говори лише від свого імені. Усі висловлення мають будуватися з використанням особистих займенників однини: «я почуваю...», «мені здається...», «я вважаю...», «я не згоден» тощо. Дане правило є важливим, оскільки прямо пов'язано з одним із завдань запропонованих вправ – навчити дітей брати на себе відповідальність за свої слова та вчинки.

3. Будь доброзичливим. Дітям необхідно пояснити, наскільки важливими для життєздатності їхнього колективу є емоційна підтримка, доброзичливі взаємини, щирість і довіра один до одного.

4. Будь активним. Оскільки групова робота належить до активних методів виховання та навчання, така норма, як активна участь усіх, є обов'язковою. Педагог має так організувати заняття, щоб у дітей просто не було можливості пасивно «відсидітися». Однак може статися, що дехто з дітей не захоче виконувати завдання. Якщо причина в надмірній сором'язливості дитини – не наполягайте, дайте дитині освоїтися, поспостерігати за іншими. Якщо ж причина в тому, що дитині не вистачає слів та жестів – допоможіть їй скласти декілька речень.

5. Дотримуйся принципу конфіденційності. Педагог обов'язково повинен звернути увагу дітей на один дуже важливий момент: все, про що говориться на занятті щодо конкретних дітей, має залишитися всередині групи. Ця природна етична вимога є умовою створення атмосфери психологічної безпеки й саморозкриття дітей.

Зазначимо, що даний перелік не можна вважати сталим та вичерпним. Необхідно щоразу спонукати дітей до його розширення. Провідною ідеєю кожного правила має бути орієнтація дітей на співпрацю та взаємоповагу.

Важливим елементом кожної вправи є обговорення, яке має на меті не лише розвиток мовлення дитини, а й спонукає її до аналізу ситуації, самопізнання та самооцінки. Під час обговорення педагог має уважно вислуховувати дітей, підкреслювати цінність висновків, зроблених ними. У такій ситуації кожна дитина відчуває повагу та підтримку дорослого, що сприяє формуванню в дітей самоповаги та поваги до поглядів та думок інших.

Вправа 1. «Самопрезентація»

Мета:

- формування в дітей навичок коректної самопрезентації;
- сприяння підвищенню самооцінки дітей.

Орієнтовний словник: прямолінійний, вольовий, турботливий, щирий, душевний, прямодушний, вихований.

Хід вправи. Дітям дається завдання розповісти про свої позитивні якості; розповідь проілюструвати прикладами: «Я вважаю себе щирим, тому що... (дитина описує ситуації, в яких проявлялася дана якість)».

Обговорення. Дітям пропонується відповісти на запитання:

- Хто розповів про себе найбільш повно? Найменш повно? Чому?
- Хто розповів про себе найбільш правдиво? Найменш правдиво? Чому?

Методичні рекомендації.

Перед виконанням вправи дітям необхідно пояснити значення слова «самопрезентація» та розповісти, у яких випадках і з якою метою вона виконується.

Під час виконання вправи дитина може зазнавати труднощів у визначенні своїх позитивних якостей. Педагог навідними запитаннями має їй допомогти.

Під час обговорення діти можуть сказати, що хтось розповів про себе дуже мало або не зовсім правдиво тому, що в нього нема позитивних якостей. Педагогові необхідно підвести дітей до думки, що позитивні якості є в кожного з них, але в одних випадках ці якості дуже легко знайти в собі і їх добре бачать усі, а в деяких випадках щось позитивне знайти і побачити важче, тому потрібно не приховувати свій позитив, а намагатися зрозуміти так, щоб усі про нього дізналися.

Вправа 2. «Випускання пари»

Мета:

- діагностика міжособистісних стосунків у дитячому колективі;
- формування в дітей навичок коректного спілкування.

Орієнтовний словник: лукавий, слабовільний, злий, лицемірний, підлабузник, ябеда, малодушний, пихатий.

Хід вправи. Дітям дається інструкція: «Сядьте в коло. Кожен з вас може сказати, що йому не подобається в інших, але всі претензії необхідно обґрунтовувати, тобто наводити конкретні приклади з життя. Говорити треба по черзі, звертатися при цьому потрібно до конкретної людини. Тим, про кого говорять, не потрібно виправдовуватися чи щось пояснювати».

Якщо в дитини немає претензій до інших, вона можна сказати: «Мені не потрібно «випускати пару», тому що я ні на кого не серджуся».

Коли коло «випускання пари» закінчиться, учасники, на яких скаржилися, можуть висловити свою думку з цього приводу.

Обговорення. Дітям пропонується відповісти на запитання:

- Що ви відчували під час цієї вправи?
- Чи легко було «випускати пару» коректно?
- Чи легко було слухати, що про вас говорять?
- Чи дізналися ви про себе щось нове?
- Чи дізналися ви про щось таке, що можете та хочете в собі змінити?
- Чи дізналися ви про щось таке, чого змінити не хочете? Чому?

Методичні рекомендації.

Перед виконанням вправи дітям необхідно пояснити значення фразеологізму «випустити пару».

Під час виконання вправи педагог має звертати увагу на емоційний стан дітей. Розсердженій або ображеній дитині необхідно допомогти виразити свої почуття без агресії.

Під час обговорення потрібно підвести дітей до думки, що іноді оточуючі бачать нас не такими, якими ми бачимо себе самі. Людина завжди може спробувати змінити в собі те, що іншим не подобається, але іноді вона не може або не хоче цього робити. Треба спробувати розібратися в собі та відверто поговорити з тим, хто тебе «недолюблює».

Вправа 3. «Мої недоліки»

Мета: розвиток в дітей здатності критично оцінювати свої можливості та вчинки.

Орієнтовний словник: словник до вправи 2.

Хід вправи. Педагог розповідає дітям про те, що кожна людина має недоліки та звички, яких необхідно позбутися. Особливо підкреслюється, що йдеться не про недоліки у зовнішності людини, а про її характер та поведінку. Далі дітям пропонується спробувати виявити свої недоліки, проаналізувати їх та знайти можливість їх позбутися. Спочатку це потрібно зробити подумки, а потім розповісти іншим про свої висновки.

Обговорення. Дітям пропонується відповісти на запитання:

- Чи важко було знайти в собі якісь недоліки? Чому?
- Чи важко було аналізувати свої недоліки? Чому?
- Чи важко було вишукувати можливість позбутися своїх недоліків? Чому?
- Чи важко було говорити про свої недоліки? Чому?

Методичні рекомендації.

Під час обговорення підвести дітей до думки, що людей без недоліків не існує; важливим є не наявність або відсутність недоліків, а те, наскільки людина усвідомлює їх наявність, бажає їх позбутися, і що саме вона робить для цього.

Вправа 4. «Незвичайний ярмарок»

Мета: розвиток у дітей здатності критично оцінювати свої особистісні якості.

Обладнання: невеликі набірні полотна (за кількістю дітей), таблички зі словами із орієнтовного словника.

Орієнтовний словник: словник до вправ 1, 2.

Інструкція для дітей: На набірних полотнах в одному стовпчику розташуйте таблички з назвами якостей (позитивних і негативних), що у вас є. В іншому стовпчику розташуйте таблички з назвами якостей, яких, на вашу думку, вам не вистачає. Над першим стовпчиком напишіть «Продам», над другим – «Куплю». Набірне полотно чіпляється на груди. А тепер йдемо на ярмарок.

Хід вправи. Учасники гри ходять по ярмарку, ознайомлюються з товаром, торгуються, купляють, обмінюють, продають якості. Гра може закінчуватися тоді, коли ярмарок припиняє роботу самостійно, або за наказом керівника (педагога), який бере на себе роль директора ярмарку і зачинає його в кінці робочого дня.

Обговорення. Дітям пропонується відповісти на запитання:

- Яких своїх якостей, позитивних чи негативних, ви написали більше? Чому?
- Які якості, позитивні чи негативні, ви написали у розділі «Куплю»? Чому? Для чого вам потрібні ці якості?
- Чи важко було знайти потрібний товар на ярмарку? Як ви думаєте, чому?
- Що вдалося, а що не вдалося придбати на ярмарку? Як ви думаєте, чому?
- Яка роль найбільше сподобалась: продавця чи покупця? Чому?
- Що ви відчували, про що думали, коли грали ту чи іншу роль?
- Що в цій вправі було робити найлегше?
- Що не сподобалося у вправі?

Методичні рекомендації.

Таблички зі словами діти готують самостійно. Можна запропонувати їм назви позитивних якостей написати одним кольором, а негативних – іншим.

Під час обговорення підвести дітей до думки, що для вироблення у собі позитивних якостей потрібен час і певні зусилля. Набути позитивних якостей важко, а втратити їх можна легко і швидко. Весь час потрібно працювати над собою, щоб зберегти те позитивне, що в нас вже є, та набути нового.

Вправа 5. «3 мінусу зробимо плюс»

Мета:

- розвиток у дітей здатності знаходити й бачити позитивні аспекти в різних життєвих ситуаціях;
- сприяння підвищенню самооцінки дітей.

Обладнання: чорна скринька, таблички з назвами негативних якостей.

Орієнтовний словник: жадібний – ощадливий, нестриманий – темпераментний, лицемірний – дипломатичний, нав'язливий – товариський, пихатий – гордий, безхарактерний – поступливий, впертий – наполегливий, хитрий – винахідливий, боягузливий – обережний.

Хід вправи. Робота в групі відбувається у формі «мозкової атаки». Педагог дістає зі скриньки табличку з назвою якості, наприклад, «боягузливий» і пропонує дітям знайти позитивні аспекти цієї якості в різних життєвих ситуаціях. Результатом такої групової роботи має стати позитивна трансформація негативних якостей і знаходження їхніх позитивних еквівалентів. Наприклад, стосовно якості «боягузливий» це можуть бути якості «обережний» або «обачливий», стосовно якості «жадібний» – «ощадливий» тощо. Позитивний еквівалент можна записувати на аркуші ватману фломастером іншого кольору.

Обговорення. Дітям пропонується відповісти на запитання:

- Яких труднощів ви зазнали, коли намагалися виконати поставлене завдання?
- Що ви відчували, коли вдавалося знайти позитивні сторони негативної якості?
- Чи завжди негативні якості, які ми знаходимо в собі або в інших людях, дійсно погані?
- Чи в усіх негативних якостях можна знайти щось позитивне?

Методичні рекомендації.

Перед проведенням цієї вправи дітей необхідно ознайомити з основними правилами здійснення «мозкової атаки»: кожен учасник має висловити якомога більше різноманітних ідей; критика ідей у процесі їх генерації заборонена; коли всі ідеї висловлені, здійснюється їх обговорення та вибір найкращих. Якщо дані правила дітям вже знайомі, їх потрібно повторити.

Під час обговорення можна згадати вправу 2 та підвести дітей до думки, що при розв'язанні конфліктів чи непорозумінь потрібно спробувати подивитися на людину «з іншого боку», тобто спробувати побачити позитивне в її словах та діях, особливо, якщо ця людина – твій однокласник (давній знайомий, приятель, сусід тощо). Водночас дітям необхідно пояснити, що не всі якості можна представити у позитивному вигляді (зрадництво, жорстокість тощо).

Вправа 6. «Інтерв'ю»

Мета:

- розвиток у дітей здатності до самопізнання та самовираження;
- розвиток у дітей здатності позитивно оцінювати інших людей;
- формування в дітей ціннісного ставлення до членів своєї групи;
- сприяння підвищенню самооцінки дітей.

Орієнтовний словник: словник до вправ 1, 5.

Хід вправи. Група об'єднується у пари, у яких одна дитина – «журналіст», інша – «гість програми». Протягом заданого часу (не більше 10 хв) «журналісти» беруть інтерв'ю в «гостей», а потім представляють свої «репортажі». Після цього діти міняються ролями.

Інструкція для «гостей програми»: на всі запитання «журналіста» відповідати чесно та відверто.

Інструкція для «журналістів»: постаратися так побудувати інтерв'ю, щоб дізнатися про співрозмовника якомога більше позитивного; у репортажі обов'язково показати унікальність та цінність цієї людини для колективу.

Обговорення. Дітям пропонується відповісти на запитання:

- Чи вдалося «журналістам» справитися зі своїм завданням?
- Чи зазнали ви труднощів під час інтерв'ю? Яких саме?
- Чи вдалося вам узнати щось нове про своїх однокласників? Що саме?
- Чи легко знайти в людині позитивні якості та побачити її неповторність?

Методичні рекомендації.

Якщо під час виконання вправи виявляється, що дітям важко знаходити у собі позитивні якості, педагог має допомогти їм навідними запитаннями та позитивними прикладами з життя класу. Варто згадати вправу 1 «Самопрезентація» та зроблені після її проведення висновки про наявність у кожної людини позитивних якостей.

Усе викладене дає підставу для наступних висновків.

Українськими науковцями визнана важливість використання української жестової мови в процесі когнітивного розвитку дітей із порушеннями слуху та обґрунтовано білінгвальний підхід до навчання таких дітей.

Для реалізації білінгвального підходу в спеціальних загальноосвітніх школах для дітей із порушеннями слуху введено навчальний предмет «Українська жестова мова», лексичний матеріал якого доцільно використовувати при викладанні інших предметів та у позакласній роботі.

Білінгвальний підхід сприяє не лише всебічному розвитку дитини, а й забезпеченню її права на вільне висловлення думки та отримання інформації, яке закріплено у міжнародному та вітчизняному законодавстві.

Оскільки методичне забезпечення корекційно-розвиткової роботи у позакласний час представлено у сурдопедагогіці значно вужче, ніж методичне забезпечення навчального процесу, педагогам доцільно брати за основу вправи, ігри, тренінги тощо для дітей, які чують нормально, та модифікувати їх з урахуванням особливостей розвитку особистості дитини з порушенням слуху та концепції білінгвального навчання таких дітей.

Роботу із удосконалення культури жестової мови необхідно проводити паралельно з традиційною роботою з розвитку словесного мовлення дітей із порушеннями слуху. Така робота має бути складовою всього навчально-виховного процесу спеціальних шкіл для дітей вказаної категорії.

Вважаємо, що проблема розвитку комунікативних навичок дітей із порушеннями слуху різних вікових груп на основі білінгвального підходу в позакласний час потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцева Г. Л. Жест и слово : научные и методические статьи / Г. Л. Зайцева – М. : [б. и.], 2006. – 627 с.
2. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина, Н. Б. Адамюк та ін. – К. : УТОГ, 2011. – 53 с.
3. Кульбіда С. В. Проект концепції жестової мови в Україні / С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина // Дефектологія. – 2009. – № 3. – С. 3 – 7.
4. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / С. В. Кульбіда. – К., 2010. – 43 с.
5. Українська жестова мова / С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина, Н. Б. Адамюк, Н. В. Іванюшева. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 198 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zaitseva, G. L. (2006). Zhest i slovo : nauchnye i metodicheskie stat'i (Sign and word: scientific and methodological articles). Moscow. (In Russian).
2. Kulbida, S., Chepchyna, I., Adamiuk, N. et al. (2011). Conception of bilingual education of hearing impairment people. Kyiv. (In Ukrainian).
3. Kulbida, S., Chepchyna, I. (2009). The project of conception of sign language in Ukraine Exceptional Child: Teaching and Upbringing, 3(53), 3 – 7. (In Ukrainian).
4. Kulbida, S. V. (2010). The Theoretical and Methodology Principles of Using the Sign Language in the Process of Teaching the Deaf. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv. (In Ukrainian).
5. Kulbida, S., Chepchyna, I., Adamiuk, N., Ivaniusheva, N. (2012). Ukrainian sign language. Kyiv. (In Ukrainian).